Írta: Jánoska Antal
2017. április 03. hétfő, 06:11 - Módosítás: 2017. április 08. szombat, 11:52

Az újszászi hídi csárda mondája

Egy monda nyomába eredtünk: a 100 évig álló újszászi kocsma történetének emlékeit kutattuk. Ma már nyomait sem találjuk meg, helye viszont korabeli térképek alapján behatárolható. A 32-es útról leágazó jászladányi útnál, közvetlenül a Zagyva holtági hídja közelében lehetett. 1794-ben „Újszászi csárda”, 1796-ban „Külső csárda” néven szerepel. „Malomszögi csárda” a neve az 1900 körül készült kataszteri térképen, de szerepel az 1890, 1910, sőt 1937-es katonai térképeken is. Viszont újszásziak az 1930-as években már csak falainak maradványaira emlékeztek. Erről a csárdáról írt legendát a jászjákóhalmi Holla János 1960-ban, a Szolnok Megyei Néplapban Az újszászi csárda mondája címmel:

Orczy csárda, rongyos csárda, Tetejét a szél elhordta,

Lóg rajta az ablakráma, Nem jár abba betyár soha.

(Pocaj András)

Emlékeimben kutatva felidézem 1914 februárjának egyik estéjét. Farkasordító hideg volt akkor télen, de akkor este is. A bandázók a kemencepatkára húzódtak. Mi gyerekek a kuckó szájában hallgattuk szájtátva Pocaj András bácsit, mert hát övé volt a szó. A rongyos csárdáról mesélt történeteket. Pocaj András bácsi fiatal korában a Boros Sándor bandájához tartozott. A banda szétszórása után két évi börtönt kapott, amit a „birinyi kapitányságnál” töltött le, utána került a mi falunkba.

„Mint fiatal betyár ember Boros Sándorral sokat megfordultam az ujszászi rongyos csárdában. Az Orczy báróé volt ez a csárda. Bevitt bennünket a csaplárosné kökény szeme. A Csaplárosné híres szépség volt. A szeme jobban perzselt, mint a júliusi napsugár. Azért szól a rávaló nóta így: „Savanyú a bora bora, de édes a szemének sugara” (Pocaj András)

Baj csak az vót, hogy ez a híres szépség a pénzt is nagyon szerette és a becsületes szegény legények mellett igen sűrűn látogatták, gyakori vendégei voltak a csárdának az afféle kapcabetyárok is. De ezek nemcsak vendégei, hanem cinkostársai is voltak a szép

csárdásnénak. Jaj vót annak a gazdag marhakereskedőknek, vagy gyócsos tótnak, akit éjszakai szállásra fogadtak be a csárdába. Sok gazdag utast temetett el a pince homokja. Csinálták pedig ezt azért, sokáig büntetlenül, mert Bőti Zsigmond uram a báró kasznárja, aki agglegény vót, is ludas volt a dologba, akinek a szép csaplárosné ágyasa is vót.

Egyszer azonban nagy fogást akart a banda. „Nemes Jászbiriny" őszön beszedett adóját vitték Szolnok megye város adóhivatalába. A pénzt társzekéren vasládában kilenc zsandár kísérete mellett szállították. Négy óra tájt értek a rongyos csárdához. A téli szürkület már beborította a határt. A zsandárkáplár megállást parancsolt és befordultak a csárda udvarába. A káplár benyitott az ivóba. A jól befűtött búbos igen kellemes meleget árasztott. De a káplárnak talán még ennél melegebbje is lett a szép asszony tüzes szemétől, ki igen sokat mondón kacsingatott a káplár szemébe. A káplár hát megkérdezte, nem lehetne-e éjjeli szállást kapni, neki és embereinek pedig vacsorát?

– Minden becsületes ember részére nyitva az ajtóm, pláne meg ilyen szép bajuszú embernek, mint kend is.

A káplár szívét elöntötte a melegség, bort és vacsorát rendelt magának és társai részére. A birkapörköltös kásás vacsora elkészült. A szép asszony csak akkor tálalt fel, mikor rávette őket, hogy a vasládákat ötezer körmöci arannyal bevigyék a szobájába, mert hát a csárdásné szerint soh-se lehet tudni… az ördög nem alszik. A kíséretben lévő percektor (adóbeszedő) szabadkozott, de a csárdásné édes szava legyőzte.

– Fogyassza csak galambom percektor uram a vacsorát, itt a szoba kulcsa, legyen magánál.

A jó illatú vacsora és az aranyló bor láttára engedett a gyanakvó percektor és jó étvaggyal láttak a vacsorához. A jó vacsora mondani sem kell, jól esett, az aranyló bor is. Igen ám, de ezt a bort erős mákhaj főzettel keverték és így a negyedik pohár után már a percektor uram ütemesen hortyogott. A káplár, ki különben édes pásztorórára vágyott, de biz percek múlva álom országban végezte pásztor óráját. Erre várt a szép csárdásné. Szólt Fazekas Dávidnak és öt emberének. – No gyűjjön kend gyorsan, el kell bánni ezekkel a fajankókkal.

Behozták a vasládát, a percektor zsebében megtalálták a kulcsát és kinyitották. A rengeteg arany láttán mindben megakadt a szó.

– Mit bámulnak annyit kendtek, gyorsan hajítsa szét a mindenkinek járót, szólt Fazekasnak. Fele az enyém, a másik fele a kenteké! Nekem még Bőti urammal is kell osztoznom. Utána pucolják ki ezeket a csárdából! Kocsira kell rakni őket az üres vasládával együtt és a rékasi kanyarnál megállítani a lovakat. A hideg szél kifújja a szemükből az álmot. Ha pedig észhezgyünnek, hogy mi történt... meg ami utána történne... úgy el kell inalniok, hogy soha se mernek Birinybe menni.

Az agyafúrt csárdásné jól kigondolta a hatalmas pénzrablást. A hideg szél észre térítette a káplárt. Látta az út közepén állnak, társai meg nagyobbrészt alszanak. Igen megdöbbent. Oda ugrott és úgy isten igazában megrázta az alvó percektort, odaordított a fülébe, hogy oda az adó arany. Az hirtelen felébredt, ugrott a vasládához. Rémülten vette tudomásul, hogy üres a láda.

– Jaj végem van! Elevenen nyúzat meg a birinyi kapitány – nyöszörögte a szerencsétlen. De hát mi is történt valóban... gondolkoztak... agyuk a főzött mák hajától még mindig kábult volt.

Gyorsan vissza a csárdába. A legnagyobb rendben találtak ott mindent. A csárdásnét az ágyából verték fel, s álmosan esküdözött minden mennybeli szentre, hogy tőle bizony tele vitték el a ládát. Már hogy gondolnak olyat, az ő becsülete többet ér. A káplár és társai nem igen hitték el mindezt, felforgatták a házat, de az aranyból még egy csipetnyit sem találtak. Hogy találtak volna, mikor azzal Fazekas Dávid már a harmadik megyében járt, a fele pedig a köztiszteletben álló Bőti uram szekrényébe zárva. A káplár nagyot káromkodott, s elszeleltek a csárdából. De még erről a vidékről is.

Lett nagy riadalom. Futár futárt ért Birinyből Szolnokig, Szolnokról Birinybe. De sem a pénz, sem a kíséret nem lett meg. Beletelt két - három hét, mikor megindult a hajsza az eltűnt aranyak és kísérőik után. Birinytől minden falut és csárdát átkutattak. Hasztalan minden. Míg végre az Orczy erdőkerülője azt mondta, ő látott ilyen fajta kocsit zsandár kísérettel a rongyos csárdába betérni, de ő azt jóval éjfél előtt látta is elmenni onnan.

Megszállták hát a csárdát, elővették a szép csárdásnét. El is vállalta, hogy az ő vendégei voltak. Megvacsoráztak, továbbmentek, de azt nem tudja, hogy hova. Még meg is sértődött, hogy mit is csinált volna egy gyámoltalan fehércseléd féltucat zsandárral. Keresni kezdték az eltűnteket, meg az ötezer arany se kutya. Országos botrány lett abból. Maga gróf Rádai Gedeon vette át az ügyet. Kitavaszodott, mikorra összeszedték a zsandárokat és a percektort

vallatás alá vették. Elmondták a csárdabeli történteket. Rádai kezében érezte az aranyat. Igen ám, de ahogy Ujszászra értek, beesteledett. A vezető a faluházára parancsolta a tizenkét emberből álló pandúr csapatot. Vezetője Rádai legügyesebb hadnagya volt. Bőti uram, meghallotta, kik szálltak meg a faluban, küldte rögtön Pistát, a kocsisát üzenettel. Tiszteltetni a vitéz hadnagy urat a kasznár úr, szívesen latja estebédre őt es társait.

A hadnagy előbb szabadkozott, de Orczy báró kasznárja meghívását elutasítani tiszteletlenség volna. Elmentek a vacsorára. Vacsora után aztán megköszönték a szíves vendéglátást, folytatták útjukat Biriny felé. Bőti uram ezt várta erősen. Felült hátas lovára, ki a rongyos csárdába. A szép csárdásné már mélyen aludt. Bekocogott a csárdásné ablakán.

– Zsófi! Zsófi, kelj már fel, nyiss ajtót.

Zsófi megismerte Bőti uram hangját, gyorsan csak úgy egy szál pendelyben nyitotta az ajtót.

– Siessen Bőti uram, vetve az ágy.

Bőti uram csak a fejét rázta.

– Nem azért jöttem Zsófi. Siess, öltözz azonnal, el kell hagyni ezt a vidéket. Szedd össze minden pénzed, aztán ülj fel a lovamra mellém, mert még éjjel el kell innen menekülnünk messzire. Nyakunkon Rádai emberei, ez pedig nem ismeri a tréfát.

El is tűntek. Hova, azt senki sem tudta. A kasznár és a csárdásné eltűntek. Bebizonyította az adópénz kísérőinek vallomását, de biz a pénz nincs sehol. Arra, hogy az Orczy birtokon kutassanak, ahhoz magának a császárnak az engedélye szükséges. Annál is inkább, mert báró Orczy György arany kulcsos lovag. Betelt egy év, mikorra ez az engedély Rádai kezébe került. Közben nagy dolgok történtek. Egyik országgyűlésen Rádai Orczy báró szemére vetette - ami az uraknak igen kellemetlen volt - hogy a kellemetlenkedő betyárok megfékezését is hátráltatja, az ő csárdájában is büntetlenül garázdálkodhatnak. Gróf Ráday és Orczy báró között majdnem párbaj vetett véget a vitának.

De hisz ilyen ügyet párbajjal nem lehet elintézni. Orczy megígérte, még a csárda földjét is elhordatja. A gazda nélkül maradt csárdát, ekkor mindenki rongálta és így született meg: Orczy csárda, rongyos csárda... nótája. Maga Orczy és Rádai Gedeon személyesen keresték fel a csárdát és bizony Rádainak lett igaza. A pince homokjában több mint tizenöt csontvázat találtak. Az elrabolt pénzt sem a csárdásnénál, sem Bőti uramnál nem találták meg soha, így a sok ember élete büntetlenül veszett el. Orczy báró ígéretét beváltotta. A csárdát elhordatta. Annak gödrében idővel kis erdő nőtt, ami az útépítésig ott tátogott. Csak a pincének egyik falából maradt meg valami beszélni a múltról. Az arra járó még ma is talál néhány téglát belőle. [1]

Mi pedig 2015-ben nem tudjuk elmesélni, hogy mi is történhetett valójában a rongyos csárdában. Egy idős újszászi csak annyira emlékezett, hogy nagyapjától hallott a történet szereplőiről: élt Újszászon egy híresen szép csárdásné, aki betyárokat bújtatott. A mesélő Pocay/j (talán Pocsai, Pocsaj) Andrásról, Bőti Zsigmond kasznárról és a Zsófi nevű szépséges csaplárosnéról nem sikerült megtudnunk semmit. A leírt rablásnak nincs nyoma a korabeli sajtóban. Az elbeszélésben feltűnő az időzavar. Éppen ezért időben sem tudjuk elhelyezni az elmondott történetet. Ugyanis Fazekas Dávid „betyárt" 1853-ban kivégezték, Ráday viszont csak másfél évtizeddel később lett a bűnözés felszámolására kirendelt kormánybiztos Szegeden. Más szereplők néhány tettét megtaláltuk korabeli hírlapi tudósításokban, levéltári dokumentumokban.

Czuczor-Fogarasi szótára 1870-ben így fogalmaz: *„Csárda, azaz lármás hely, vagy szálloda azaz szálló hely… Közönséges parlagi kocsmaház, és beszálló, a helységek végén, vagy közelében, továbbá a pusztákon és utak mentében. A magyar köznép kedves mulatóhelye és állomása, ha utazik."* Továbbá rongyos csárda: *„Mondják a tépett fedelű épületekről. Rongyos kunyhó, rongyos ház. Különösen a népnyelv a csárdákat szereti e gúnynévvel illetni."*
Az életképfestészetben gyakran tűnnek fel csárdában mulató szegénylegények.

Borsos Sándor (Halla János szövegében Boros) az utolsó jászsági betyárként maradt meg a nép emlékezetében. 1849-ben született. A Fővárosi Lapok szerint 1875-ben 20 éves börtönbüntetést kapott. Fél év múlva megszökött, novemberben Hevesen fogták el. Egy év múlva az egri börtönben halt meg. (Az utolsó jászsági betyár történetét Győri János (2001) és Bagi Gábor (2008) írta meg.) 1874-ben Bartalits Imre pesti nyomdájának ponyvafüzetében Gara József nevével jelent meg a „Jászkiséri Borsos Sándor és elvetemedett cinkostársainak borzasztó tetteinek leírása".

Gróf Ráday Gedeont (1829-1901) 1869-ben királyi biztosnak nevezték ki a Dél-Alföldre, hogy felszámolja az útonállást, tanyafosztogatást, kézre kerítse az ott működő rablóbandákat. Rádaynak ezt két év alatt sikerült végrehajtania. Báró Orczy György (1788-1871) szerepét nem sikerült tisztázni. A csárda tulajdonlásán kívül aligha lehetett szerepe az eseményekben. Az sem valószínű, hogy bármilyen párbaj ügye lehetett az életének 70-80. évében járó bárónak Ráday gróffal.

Forrás: www.ujszasz.hu

---

[1] Pocay András emlékezeteiből feljegyezte Halla János